

Anno 1848
Fidene gaard Reparert
og stand fast
af
Jesu Seestens Stoujmo
og
hatrine Maria Baag

Peter Holms museum under fem direktører

Thomas Bloch Ravn

I anledning af at Julie Rokkjær Birch er tiltrådt som Den Gamle Bys sjette direktør, giver den afgangede direktør Thomas Bloch Ravn et vue over prioriteringer og indsatser, der har kendetegnet museets fem direktører fra åbningen i 1914 frem til 2024.

At skabe Den Gamle By var noget af en bedrift, men at museet var verdens første frilandsmuseum for byernes kulturhistorie, tænkte folk næppe på dengang. Første tilløb blev taget, da den aarhusianske lærer og translatør Peter Holm (1873-1950) fik opført Borgmestergården i forbindelse med Landsudstillingen i Aarhus i 1909. Den historiske udstilling i Borgmestergården blev så stor en succes, at Holm fik ambitioner om et byhistorisk frilandsmuseum. Det lykkedes, og i 1914 åbnede Borgmestergården og tre mindre bygninger på det sted, hvor Den Gamle By ligger i dag.

Den Gamle By voksede og blev hurtigt en succes, der tiltrak mange gæster, herunder udenlandske turister. I løbet af et par årtier lykkedes det Peter Holm at skabe den del af museet, den gamle købstad, der siden har været kernen i Den Gamle By. Holms Den Gamle By rummer i sit koncept og sin historie enorme kræfter, som har været afgørende for det, museet har udviklet sig til.

På Borgmestergårdens trappe ses holdet bag Den Gamle By. Fra højre Peter Holm, dernæst museumsinspektør ved Nationalmuseet og bindingsværks ekspert Chr. Axel Jensen og frue samt arkitekt Sophus Frederik Kühnel.

Formet i opposition til et elitært museumsvesen

Peter Holm var en korrekt og omgængelig herre, men også en insisterende mand, der kæmpede for det, han troede på. Og Peter Holm mente, at et museum ikke alene skulle vække interesse hos den kulturelle elite. Nej, Holm ønskede, at hans museum skulle blive til glæde for en langt større del af den danske befolkning, herunder mennesker med håndens arbejde.

Han stødte på hård modstand, navnlig fra Nationalmuseets dominerende direktør, arkæologen Sophus Müller, der gjorde alt for at kontrollere tidens museumsvekst. Skåret ind til benet gik uenigheden på, om et museum skal handle om ting eller om mennesker. Om hvorvidt den fjerne forhistorie er vigtigere end den tid, folk har et forhold til. Og om museerne først og fremmest er til for forskere eller for almindelige mennesker. Mens Müller lagde størst vægt på

Peter Holm satte den gamle købstad på museum. Denne del af museet er fortsat kernen i Den Gamle By. Foto: Knud Nielsen.

genstande, den fjerne forhistorie og forskning, vægtede Peter Holm historiske mennesker, perioder og fortællinger, som mange kan relatere til, ligesom han lagde vægt på, at hans museum også skulle være interessant for folk uden akademisk uddannelse.

Først og fremmest frilandsmuseum

Grundideen var et frilandsmuseum. Altså et museum i størrelsesforholdet 1:1 og i tre dimensioner, hvor museets gæster oplever selv at træde ind i historien. Holm hentede inspiration fra Skansen i Stockholm, fra Kulturen i Lund, fra Norsk Folkemuseum i Oslo og fra Maihaugen i Lillehammer.

Mens de svenske og norske museer var bygget op som troværdige tidsbilleder af det landbosamfund, der var ved at forsvinde, valgte Peter Holm i stedet at sætte købstaden på museum. I Holms direktørtid blev 45 historiske huse overflyttet fra byer i hele Danmark. Ud over bygningerne samlede Holms interesse sig om hjemmets historie samt handel og håndværk, der udgjorde det økonomiske fundament for købstaden.

Allerede i 1916 lykkedes det Peter Holm at skabe et fornuftigt økonomisk grundlag for museet. Trods sin afdæmpede fremtoning var han overordentlig ambitiøs og foreslog, at stat og kommune hver skulle bidrage med en tredjedel af de anslåede omkostninger. Faldt det på plads, mente Holm, at Den Gamle By selv kunne skaffe den sidste tredjedel i form af indtægter fra publikum. Og trods voldsom modstand fra sin fjende nummer et, Sophus Müller, fik Holm den ønskede opbakning fra både stat og kommune.

Klassiske samlinger og fokus på værtskab

Efterhånden begyndte Holm også at interessere sig for mere klassiske museumsgenstande. I 1921 fik museet en dragt- og tekstilsamling, som hans hustru, Petra Julie Holm, bestyrede, og i 1934 oprettede han et urmuseum. Der er imidlertid ingen tvivl om, at frilandsmuseet altid var i centrum for Holm.

Holm var også opmærksom på, at museet skulle tage vel imod sine gæster. Allerede i 1926 indrettede han et konditori, så gæsterne kunne nyde en pause i det unikke museum, som allerede dengang var godt på vej til at blive en hel lille byhistorisk oase midt i Aarhus. I 1933 åbnede Den Gamle By sin egen restaurant, der erstattede det

lille konditori, hvis lokaler blev inddraget til museumsformål. Det var der ingen, der klagede over, sådan som det skete, da parnasset fnøs af foragt over, at Knud W. Jensen i 1958 åbnede Louisiana med noget så profant som et cafeteria. Men Den Gamle By lå jo også langt væk fra både hovedstadspressen og kultureliten.

Konventionelt museum

Da Peter Holm gik på pension, overtog historikeren Helge Søgaard (1907-1990) direktørposten – efter Holms ønske. Søgaard havde siden 1931 været knyttet til museet, først som assistent, fra 1937 som museumsinspektør. I 1940 blev Søgaard den første dr.phil. ved Aarhus Universitet.

Med den indadvendte – ja, ufolkelige – Helge Søgaard indledtes en ny epoke i museets historie. Det videnskabelige arbejde og den enkelte genstand kom i fokus, mens det publikumsvendte og folkeoplysende arbejde mere og mere gled i baggrunden.

Selv om Den Gamle By i vide kredse var kendt som et enestående museum, lukkede museet sig efterhånden helt om sig selv. Peter Holms ambitioner om at nå ud til et stort publikum veg for et stærkt fokus på forskningen og samlingerne. Ja, det fortælles, at Søgaard helst ikke så gæster indendørs i sit museum.

Det var i Søgaards tid, pendulet svingede fra frilandsmuseets helheder til fokus på enkeltgenstande. Der blev lagt stadig mere vægt på at opbygge specialsamlinger af sølv, fajance, ovne, kirkeinventar, møbler, ure, cykler, tekstiler, teaterhistorie, musikinstrumenter og legetøj. På den måde blev Den Gamle By under Helge Søgaard præget af det akademiske museumssyn, som Peter Holm havde formuleret sit museum i opposition til.

At et museum som Den Gamle By i den grad vendte sig indad, førte fra slutningen af 1950'erne til en del kritik, ikke mindst fra turistbranchen, hvor Den Gamle By var Aarhus' eneste seværdighed af turistmæssig interesse. Enden blev, at Helge Søgaard efter orlov i 1963-1964 helt forlod museet for at hellige sig en stilling som forskningsbibliotekar ved Statsbiblioteket.

Kunstindustri og fest på torvet

Som afløser for Søgaard valgte Den Gamle Bys bestyrelse i 1964 at ansætte den udadvendte historiker, mag.art. Hans Lassen (1911-

1987), der kom med erfaringer fra både Nationalmuseet og Kunstindustrimuseet. Den nye direktør skulle øge både aktivitetsniveau og besøgstal, og han iværksatte et stort program med særudstillinger, navnlig af sølv, fajance og andre former for kunstindustri. Det var et fokus, der tiltalte museets mangeårige formand, fabrikant Carl Christensen, som selv var en stor samler.

Inden for dette felt udviklede Den Gamle By sig i Lassens direktørtid, og museumsinspektører tegnede de enkelte områder, uden at der var en samlet plan for udviklingen af Den Gamle By. Frilandsmuseet blev nærmest betragtet som en charmerende ramme for udstillingerne.

Da Aarhus i 1965 fik sin festuge, var det naturligt af inddrage Den Gamle By, og Hans Lassen åbnede portene for folkelige markeder. Da alle torve og pladser i det centrale Aarhus var optaget af parkerede biler, var Den Gamle By det oplagte rum for den kulturfest, som Aarhus Festuge udviklede sig til. Festugemarkedet styrkede Den Gamle Bys folkelige image, om end det nok mere var som festligt mødested end som historisk museum.

I Hans Lassens direktørtid kom kunstindustrien i fokus. Her ses guldsmed i Holstebro Joachim Wellers sølvkande fra 1760. Foto: Knud Nielsen.

Fokus på økonomi og folkelige events

De underholdende elementer vandt endnu større indpas under mag. art. Erik Kjersgaard (1931-1995), der var direktør for Den Gamle By fra 1982 til sin død 25. juni 1995.

Det var en nedslidt Den Gamle By, som den tv-kendte Kjersgaard overtog. De offentlige tilskud var helt utilstrækkelige, og museets enestående samlinger af historiske huse, interiører og genstandsgrupper trængte hårdt til konservering og ordentlig magasinering. Øverste punkt på Kjersgaards dagsorden var derfor at skaffe øgede indtægter.

Tidens offentlige nedskæringer betød, at den kreative Kjersgaard måtte gå andre veje. Et af midlerne var at få forretningslivet til at sponsorere vedligeholdelsen af de historiske bygninger, og fra midten af 1983 kunne man på husene se små messingskilte, der oplyste, at McDonald's, Århus Stiftstidende, OK, Aarhus Håndværkerforening og andre firmaer og organisationer støttede Den Gamle By. Det vakte kritik fra museumsverdenen, som betragtede det som uhørt kommercialisme. I dag er sponsorater normen for mange museer, så set i tilbageblik kan man sige, at Kjersgaard bare var tidligt ude.

Et andet middel var at udvide tilbuddet af markeder og arrangementer. For eksempel udvidelse af Festugemarkedet, Levende Musikmuseum med Harmoniorkestret Tonica, stærk-mand-konkurrencen Den Gamle Bys Hercules og Lionsklubbernes Jul i Gammelby. Arrangementerne skabte opmærksomhed, besøgstal og indtjening, men – hånden på hjertet – det var ikke alle arrangementer, der passede til Den Gamle By.

I Kjersgaards tid gik Den Gamle By også forrest med at opføre nye museumsmagasiner i moderne industrihaller. Modellen inspirerede hurtigt andre museer, og Den Gamle Bys initiativ var med til at tegne de næste mange års udvikling på området.

Erik Kjersgaards mest markante ændring var imidlertid at lukke Den Gamle By, så der kunne opkræves entré. Hidtil havde det været gratis for alle at gå tur i gaderne. Kun adgang til husene krævede entré. Men fra 1982 begyndte Den Gamle By at tage entré til det enestående byrum, som nok var museets største attraktion. I første omgang blev byrummet lukket af i de tre sommermåneder, men efterhånden blev modellen udstrakt til at gælde året rundt. Initiativet vakte stor debat, og årtier efter kunne man stadig høre vrede aarhusianere brokke sig over den nye model.

Ikke desto mindre skabte ændringen grundlag for, at Den Gamle

For at få indtægter lod Erik Kjersgaard fra 1983 Lionsklubberne arrangere et julemarked i Den Gamle By. Fra 2004 overtog Den Gamle By selv styringen af julen.

By i langt højere grad kunne blive selvfinansierende. Også selv om det selvsagt ikke er muligt at drive et museum af den størrelse og kvalitet uden substantielle offentlige tilskud.

Møntmestergården var en bunden opgave

Jeg tiltrådte som direktør til nytår 1996. Allerede inden min tiltræden var jeg blevet præsenteret for det store projekt med genopførelse af den prægtige bygning Møntmestergården fra det nu forsvundne København. Projektet var undfanget i Erik Kjersgaards tid, og det var måske ikke i udgangspunktet en sag, mit hjerte bankede for. Men jeg tog naturligvis opgaven på mig, identificerede mig med den, lærte utroligt meget og var stolt, da vi i 2009 kunne åbne den prægtige bygning som den fjerde og sidste side af Den Gamle Bys centrale torv.

Det var under arbejdet med Møntmestergården, at Hendes Majestæt Dronningen for alvor begyndte at interessere sig for Den Gamle By. Interessen fortsatte under arbejdet med både 1974-kvarteret og Aarhus Fortæller.

Tilbage til Peter Holm

I 1998 skrev overinspektør Birgitte Kjær og jeg i fællesskab en programmatisk artikel med titlen "Tilbage til Peter Holm", hvor vi med inspiration fra museets grundlægger atter satte fokus på frilandsmuseet med totalmiljøer og sansebetonede oplevelser.

Ikke mindst det historiske menneske kom i centrum. Og et par år senere gik vi skridtet videre og indførte det, vi kalder Levende Museum, hvor man som gæst kan gå i dialog med mennesker, der ikke blot er klædt, som de var før, men også agerer, som levede de i en anden tid. Akkurat som Peter Holm i sin tid havde hentet inspiration hos udenlandske frilandsmuseer, lod vi os inspirere af museer i navnlig Sverige og Holland.

I 2002 udpegede jeg i bogen "Den Gamle By. Et vindue til historien" fire pejlepunkter:

1. Den Gamle By vil udbygge det levende museum.
2. Den Gamle By vil skaffe bedre rammer for udstilling af museets store specialsamlinger.
3. Den Gamle By vil øge samarbejde om viden, forskning og uddannelse inden for både håndværket og byhistorien.
4. Den Gamle By vil føre museumsfortællingen op til en tid, som museets gæster vil kunne nikke genkendende til.

Det er min bedste overbevisning, at de fire punkter alle er i pagt med det idégrundlag, som blev udformet i Peter Holms tid. Samtidig mener jeg, at de respekterer de lag, der siden kom til.

At de nye udviklingslinjer rent faktisk blev til noget, hænger i høj grad sammen med, at realiseringen af Møntmestergården gav Den Gamle By ny tro på, at store projekter kunne lykkes. "De umulige projekters museum" kaldte vi museet.

Et museum, der når ud til folk

I 2010 valgte Aarhus Byråd at nedlægge Aarhus Bymuseum og overdrage opgaven med byens historie til Den Gamle By. Det resulterede i 2017 i åbningen af den første samlede udstilling om byens historie, som vi kaldte Aarhus Fortæller.

Parallelt udviklede vi fortællingen om julen, så Jul i Den Gamle By nu i en årrække har været museets største publikumssucces med omkring 150.000 gæster på seks uger. Succesen inspirerede til, at

vi også udviklede allehelgen og påske. De mange satsninger betød, at antallet af besøgende i Den Gamle By voksede fra i gennemsnit 290.000 årligt først i 1990'erne til over 500.000 siden 2015. Det har betydet, at Den Gamle By i dag er Danmarks bedst besøgte kultur-museum.

Den overvældende opbakning fra publikum og realiseringen af de mange projekter var et godt udgangspunkt for at få løftet både statens og kommunens tilskud til driften af Den Gamle By. Det skete ikke uden sværds slag, men det lykkedes. Men der er fortsat langt til Peter Holms model, hvor stat, kommune og publikum skal betale hver en tredjedel. I dag er publikum klart den største bidragyder til driften af Den Gamle By.

I pagt med Peter Holms ånd står Den Gamle By som et museum, der tager vare på håndværket og på praktiske kompetencer i det hele taget. Jeg tror også, at det er i Holms ånd, at museet nu er en tidsrejse, der begynder i nutiden og fører gæsterne tilbage til 1974 og til 1927 for at ende i den førindustrielle købstad, som er kernen i den oprindelige Den Gamle By.

Personligt glæder jeg mig over, at Den Gamle By i dag leverer et indhold og et værtskab, der gør, at museet formår at nå ud til et meget bredt udsnit af Danmarks befolkning. Herunder et meget stort antal børn og unge, fremtidens publikum.

Kilder og litteratur

Oversigten baserer sig på mit arbejde med Den Gamle Bys historie. Navnlig skal fremhæves mine samtaler med tidligere museumsinspektør Erna Lorenzen, der var ansat i Den Gamle By 1935-1979 og fulgte levende med frem til sin død i 2006. Der henvises også til nedstående publikationer.

Kjær, Birgitte og Thomas Bloch Ravn: "Tilbage til Peter Holm", Den Gamle Bys årbog 1998, s. 7-13.

Lorenzen, Erna: "Peter Holm - mennesket bag museumsmanden", Den Gamle Bys årbog 1998, s. 14-30.

Ravn, Thomas Bloch: "Den Gamle By. Et vindue til historien". Gyldendal 2002.

Ravn, Thomas Bloch: "Drømmen om Den Gamle By. Erindringer og eftertanker fra en menneskealder som museumsdirektør". Den Gamle By 2024.